

JESSIE KOCMANOVÁ

LEWIS GRASSIC GIBBON

Krátká poznámka o málo známém průkopníku socialistického realismu v Británii

V druhém díle svého *Introduction to the English Novel* (Londýn 1953) píše Dr Arnold Kettle:

„V našem století vyšlo několik románů... jejichž stanovisko je zcela jiné (než stanovisko Conrada, D. H. Lawrence, Joyce atd., J. K.), totiž vysloveně stanovisko dělnické třídy... Uvádím pouze *The Ragged Trousered Philantropists* (Roztrhaní dobrodinci) od Roberta Treasalla (1914) a *A Scots Quair* (Skotská kniha, 1932-4) od Lewise Grassica Gibbona jako důležité a dojmavé romány, které musíme vidět v jejich historické souvislosti, abychom je poznali jako začátek něčeho nového v naší literatuře. Na rozdíl od většiny románů, kterými jsem se zabýval... nepatří ke konci epochy.“

Tato zmínka je však téměř ojedinělá v soudobé anglické kritice, která již dvacet let ignoruje práce Grassica Gibbona. Ani pokrokový tisk se vážně nezabýval jeho knihami a jen několik menších studií v periodickém tisku se pokusilo hodnotit *A Scots Quair*, ovšem téměř výhradně se stanoviska buržoasní literární vědy.

Ani o autorovi samém není mnoho známo. Narodil se v r. 1901 v rolnické rodině na skotském severovýchodě, kde se výběžky hor přibližují ke skalnatému pobřeží moře. Jen úzký pruh úrodné půdy dává možnost živobytí středním rolníkům, kteří obdělávají pachtované farmy, někdy sami s rodinami, někdy s pomocí jednoho nebo více najatých oráčů. Povoláním byl Gibbon žurnalistou a spisovatelem, studoval historii a prehistorii a zabýval se archeologií. Od r. 1928 do r. 1935, kdy zemřel, napsal 16 knih, z nichž většinu vydal pod vlastním jménem Leslie Mitchell. Tyto knihy nejsou všechny stejně hodnotné; musel rychle a mnoho psát, aby stačil uživit rodinu za těžkých podmínek spisovatelské činnosti v Anglii. Když začal vydávat dílo, které považoval za zahájení své vlastní literární činnosti, dílo, ve kterém chtěl vyjádřit život své vlasti, použil matčina jména Gibbon. Po své smrti zanechal mnoho nedokončených rukopisů, které byly na jeho vlastní přání zničeny. Grassic Gibbon zemřel následkem náhlé nemoci, když byl na vrcholu svého tvůrčího vývoje. Skotský básník komunista Hugh MacDiarmid, jeho osobní přítel a spolupracovník v literárním žurnalistickém přehledu skotské kulturní situace třicátých let *Scottish Scene* (1934), řekl o něm: „Nedával na sebe pozor“ — „He didn't take care of himself.“ V tom Gibbon plně odpovídal postavám svých románů, které se oddávají proudu života bez obav a ohledu na malicherný životní „prospěch“. Stačil jen spěšně dokončit hlavní dílo, trilogii *A Scots Quair*, pokus vyjádřit celou podstatu života skotského lidu a jeho svazky s minulostí a budoucností.

První kniha této trilogie, *Sunset Song*, líčí drsný život skotského rolníka a jeho zápas s přírodou. Ústřední postavou románu je Chris Guthriová, dcera rolníka, která — ačkoliv je sčtělá a vzdělaná — nechce přerušit pouto, kterým se cítí spjata s půdou. Po otcově smrti pokračuje v těžké práci na farmě. S velkou od-

vahou snáší vše, co jí život přináší. V další knize, *Cloud Howe*, mění se místo děje na malé tkalcovské město, kde Chris jako manželka socialisticky smýšlejšího faráře pozná život dělníků a jejich boj. Poznává nedostatky sentimentálního utopistického názoru svého manžela, rolnický fatalismus jí však brání v tom, aby sama hledala jiné řešení. V této knize vidíme boj lidu proti vykořisťování, ale je to boj živelný, bez organizovaného vedení, bez konkrétního cíle. Po manželově tragické smrti odstěhuje se Chris (kteřá se trápí rozpory mezi náboženskou vírou a politickými problémy, jež nedovede vyřešit) se svým dorůstajícím synem do velkého přístavního města. Poslední kniha, *Grey Granite*, ukazuje nám vývoj jejího syna Ewana, horlivého čtenáře s vědeckým nadáním, který — místo aby se stal studentem — řadí se mezi dělníky, stává se učněm v závodě a konečně najde cestu ke komunistické straně. Kniha končí tím, že se Ewan loučí s domovem a vydává se s nezaměstnanými dělníky na pochod hladu; nutnost tohoto řešení vidí bez sentimentality a bez ilusí.

Již z tohoto dějového schématu lze poznat, jak opravdově se autor snažil vyrovnat ve své trilogii s celou problematikou vývoje skotského lidu v prvních desetiletích našeho století. Přitom se Gibbon nevyhýbá ani soudobým událostem; pochod hladu patřil ještě přítomnosti, když Gibbon o něm nejen psal, ale věnoval jej do vnitřní stavby své knihy. Většina kritiků nedocenila však tuto autorovu snahu a vytkla mu třetí díl jako zbrklé a neumělecké narušování venkovské scény prvních dvou knih. Není však pochyby o tom, že autor plně domýšlel svou trilogii a že právě v tom spočívá její význam pro socialistický realismus v Británii.

Autor pojal svou trilogii jako umělecký celek. Její hlavní postavu Chris vidí jako ztělesněnou vlast a zemi. Je však třeba zdůraznit, že když líčí její hlubokou lásku k půdě, která jí zůstává, když všechno ostatní jí v životě opustilo, nejde o nějaké úzkoprsé selské lpění na vlastní půdě, neboť skotský rolník nevlastní půdu, na které pracuje. Láska Chrisina je láska k celé zemi, k lidem, kteří na rodné půdě pracují a v minulosti pracovali, Chris cítí v sobě dědictví starých prehistorických usedlíků, kteří vydobyli úrodu z nehostinné země a jejichž hroby se prostírají na návrších nad úrodnými svahy. Vnitřní spojitost města a venkova je spojitostí lidí, kteří ve městě a na venkově po staletí pracují, a je vyjádřena návratem Chris Guthriové k těmto hrobům, kterými první kniha začíná a poslední končí. — Ústřední postavou třetího dílu je Chrisin syn Ewan. I když se Ewan vydal do světa továren a dělnického boje, neztratil ani on vnitřní vztah k dědictví minulosti. Nedostatky poslední knihy spočívají však v tom, že Gibbon, i když plně chápal vedoucí úlohu komunistické strany, nedostatečně rozuměl způsobu, kterým strana vede masy, a tak místo skutečné politiky strany líčil někdy dočasné oportunistické úchylky; proto se mu také nepodařilo podat věrný obraz staršího politického pracovníka, a proto něco chybí k přesvědčivému dokreslení vývoje Ewanova. Takové chyby byly však chybami doby, nejen Gibbona samého. Pro hodnocení jeho díla je rozhodující to, že ani skutečné chyby tehdejší stranické práce neodradily Gibbona od správného posuzování nutnosti stranického vedení pro boj pracujících.

Kritika třicátých let, a to i pokroková kritika, odmítla poslední knihu *Grey Granite* jako nedomyšlenou a nepřesvědčivou právě proto, že autor přijal řešení, jež bylo představitelům této kritiky cizí. Teprve události posledních patnácti let ukázaly, že kniha skutečně ukazuje na cestu do budoucnosti. Ve třicátých letech ovšem ve Skotsku nebylo tak snadné chápat význam posledního dílu trilogie. Mnozí čtenáři byli zklamáni tím, že autor šel dále než na příklad Hardy a po-

kusil se najít řešení problémů soudobého života, a pochopitelně nevěděli, co má znamenat zdánlivě kvapný konec románu. Tím větší se nám však jeví uvědomělost a prozřetelnost Gibbonova dnes, a tím větší ztráta pro literaturu je to, že již nežije, aby mohl ukázat další vývoj svého hrdiny.

Velmi nepříznivá byla anglická kritika Gibbona. *Times Literary Supplement* věnoval jen bezvýznamné místo všem třem románům a útočil s kverulantskou ironií na sloh a formu trilogie, aniž se pokusil odhalit význam Gibbonových uměleckých prostředků, které lacino odsoudil jako „obnošený konvenční realismus“, aniž by pochopil jejich hlubší obsah. Naproti tomu skotští kritikové, i když nedocenili knihu, nebyli na pochybách o tom, že se objevila v národní kultuře nová tvůrčí síla. Tím jsme právě u další otázky, kterou nám Gibbon sice nadhodil, ale kterou mohl řešit jen pro sebe, totiž u otázky jazyka novodobé skotské prózy. Tato otázka vyžaduje zvláštního pojednání a mohu se zde o ní jen zmínit.

Gibbon použil pravopisu spisovné angličtiny — pro něho cizí řeči, které se sice naučil ve škole, ale která nebyla jeho mateřštinou — avšak gramatická stavba, rytmus vět, ideomatika a slovník jsou skotské — té spisovné skotštiny, která od doby osvícenství XVIII. století nebyla uznávána jako literární jazyk a nemá spisovnou normu. Tento jazyk, který má mnoho prvků obdobných jazyku irských nebo waleských spisovatelů, pišících anglicky, nepůsobí velké obtíže anglickému čtenáři, je však v prvé řadě určen pro čtenáře skotského, který v něm vítá to, co mu chybí od doby Johna Knoxe, totiž skotskou prózu, schopnou vyjádřit skutečné myšlení skotského lidu. Gibbon sám se díval na jazyk svých knih jako na nutnou odchylku od spisovné angličtiny, aby mohl vyjádřit to, co nemohl do angličtiny „přeložit“. Ačkoli miloval tradice a kulturu své rodné země, byl si natolik vědom nebezpečí buržoasního nacionalismu, že někdy dobře nechápal význam kulturního dědictví. Ne dost dobře porozuměl marxistickému učení o národnostní otázce a měl skreslenou představu o komunismu jako o něčem, co spolu s brlohy dělnických čtvrtí smete i národní kultury a národní jazyky malých národů. Ve své umělecké praxi se však na štěstí nedržel této mylné teorie a lépe než kterýkoli jiný prozaik vyjádřil to, co je opravdu cenné v dlouhém boji skotského lidu jednak s přírodou, jednak s vykořisťovateli.

V dnešní době většina skotských básníků píše buď v gaelštině anebo ve skotštině, která užívá spisovných norem (dost nepevně stanovených) jazyka Burnsova; prozaici však povětšinou píší v angličtině, ačkoli ne bez pocitu vnitřní nespokojenosti. Kdyby skotský prozaik chtěl psát jinak než v angličtině, musel by najít jiné řešení než Gibbon, jehož styl je příliš osobitý, aby se dal napodobit bez skreslení. Po stránce stylistické se Gibbon řadí k velkým mistrům, jako Syngovi, O'Caseyovi, a k některým waleským spisovatelům (viz Gwyn Jones, *Language, Style and the Anglo-Welsh, English Association Essays and Studies*, vol. six, 1953), jejichž sloh je působivý, pokud ho užívá autor sám, avšak netvoří základ pro odvození národního spisovného jazyka. U Gibbona a pro dnešní pokrokovou skotskou prozaickou literaturu se tedy otázka jazyka musí považovat za nevyřešenou. Je však jisté, že by se Gibbonovi nebylo podařilo vyjádřit lidový obsah své trilogie tak dokonale, kdyby nebyl užil toho, co sám nazýval „pohostinstvím velkého anglického jazyka“, a kdyby nebyl použil v angličtině idiomů a rytmu skotské řeči, kterou sám považoval za ztracenou bez naděje na vzkříšení.

Ať však již dnešní pokrovní skotští spisovatelé vyřeší své jazykové potíže jakýmkoliv způsobem, nebude moci jejich řešení snížit význam Grassica Gibbona jako velkého průkopníka, který usiloval o socialistický realismus, líčil dovedným perem minulost i přítomnost a ukázal cestu do budoucnosti. V nejlepší jeho

práci zní stesk a protest nejstarších lidových balad a duní krok lidu, který se probouzí.

**LEWIS GRASSIC GIBBON. КРАТКОЕ ЗАМЕЧАНИЕ О МАЛО ИЗВЕСТНОМ
ОСНОВОПОЛОЖНИКЕ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО РЕАЛИЗМА
В БРИТАНИИ**

Автор указывает на недостаток критических работ о Гиббоне, который писал главные произведения с 1928 до 1935 гг. и анализирует его трилогию Шотландская книга (1932—1934), в которой он хотел изобразить жизнь своей родины, жизнь шотландского народа и его связи с прошлым и будущим. Трилогия описывает жизнь шотландских крестьян на северо-восточном побережье. Однако в последней книге автор показывает развитие молодого Эвана (Ewan), который в среде большого порта станет рабочим; он становится учащимся на заводе и, наконец, выберется на дорогу к коммунистической партии. Хотя Гиббон пишет с точки зрения глубокой истории он не избегает современных событий (голодный поход). Свою трилогию он считает художественным целым. Внутренняя связь города и деревни является связью людей, которые работают в городе и в деревне в течение столетий. Хотя Эван вошел в мир фабрик и рабочей борьбы, он не потерял отношения к наследству прошлого. Некоторые недостатки в непонимании способа, как коммунистическая партия руководит массами, являются недостатками эпохи, не только самого Гиббона, и они не отвели его от правильного взгляда о необходимости партийного руководства.

Критика 30-ых годов, особенно в Англии, отвергла последнюю книгу Грей Гранита (Grey Granite) как недодуманную и неубедительную именно потому, что автор принял чуждое этой критике решение. Шотландские критики относились положительнее, так как они понимали, что в национальной культуре появилась новая творческая сила.

LEWIS GRASSIC GIBBON

(Some notes on a little known pioneer of Socialist Realism in Britain)

The author quotes Dr. Arnold Kettle's opinion of Grassic Gibbon's *A Scots Quair* as a novel which does not belong to the end of an epoch. Very few critical references to Gibbon exist, and no biography has yet appeared. In his trilogy Gibbon intended to express the whole life of his native land, of the Scottish people, seen in the light of the past and of the future. The main part of the trilogy deals with the life of the Scots peasant farmer in the North-East, but in the final book we see the development of young Ewan in the environment of a large seaport town. Ewan, gifted and widely read, instead of becoming a student, identifies himself with the workers, becomes a factory apprentice and eventually finds his way into the ranks of the Communist Party. Although Gibbon's standpoint is profoundly historical, he does not avoid contemporary events, which he incorporates into the inner structure of his book (e. g. the Hunger March). He conceived his novel as an artistic whole. The inward relationship of town and country is the relationship of the people who have worked in town and country throughout the centuries. Even when Ewan enters the world of the factory and the workers' struggle, he does not lose his inward bond with the heritage of the past. Certain mistakes of Gibbon which prevented him from grasping correctly the significance of the manner in which the Communist Party leads the masses, result from mistakes which were rife at the time Gibbon wrote and do not deter him from coming to the correct conclusions about the necessity for the leading role of the Party.

Critics of the Thirties, especially in England, rejected the final volume *Grey Granite* as incompletely thought out and unconvincing just because the author's solution

was so alien to them. Scots critics have been rather more favourable because they realised that a new creative force in Scottish national culture had appeared.

The article also deals shortly with the question of Gibbon's language and points out that the whole problem of the language of contemporary Scottish prose is not yet solved. In conclusion the author of the article asserts that Grassie Gibbon was a great pioneer, who strove to attain socialist realism, who approached his work in the light of the national cultural inheritance and who showed the way to the future.